

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Шатрави Сергія Олександрович – на дисертацію Маришук Світлани Анатоліївни «Адміністративно-правова відповідальність нотаріусу та її співвідношення з іншими видами відповідальності», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми дослідження. Прискорення євроінтеграційних процесів в Україні вимагає не тільки адаптації національного законодавства до світових стандартів дотримання прав і свобод людини і громадянина, а й перегляду сутності більшості правових явищ, які наповнюються новим змістом. Вказане стосується й адміністративно-правової відповідальності нотаріуса. Як незалежний і необхідний елемент регулювання відносин за участю нотаріусів юридична відповідальність характеризується трьома специфічними ознаками: вона виражається як вид державного примусу, що може бути застосований до нотаріуса; виключною підставою до її застосування є правопорушення, що вчиняється при здійсненні нотаріальної діяльності; вона функціонує шляхом застосування конкретних негативних заходів до нотаріусів, що скоїли правопорушення при виконанні своїх професійних обов'язків. Застосування до нотаріуса юридичної відповідальності в демократичній, правовій державі обов'язково має відповідати провідним цілям і завданням, які встановлює держава щодо особи в суспільстві, стану законності та правопорядку тощо.

Отже, наслідком відсутності системності у наукових напрацюваннях та наявності ситуативних змін до чинного законодавства виступає складна, заплутана процедура притягнення до юридичної відповідальності нотаріусів в умовах сьогодення, відсутність її прозорості та, в кінцевому рахунку, високий рівень корупційних ризиків під час її здійснення.

Сучасна доктрина адміністративного права ще не збагачена науковим аналізом проблеми сутності і змісту порядку притягнення нотаріусів до юридичної відповідальності як адміністративно-правового явища. Зважаючи на

вищезазначене, необхідність проведення наукового пошуку, присвяченого особливостем притягнення до юридичної відповідальності нотаріусів не викликає сумніву, а тому тема представленої роботи є актуальною і значимою для розвитку науки адміністративного права та практики нормотворення й правозастосування.

Актуальність обраної теми визначається й тим, що дисертаційне дослідження спрямоване на виконання основних положень Закону України «Про нотаріат»; постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України», «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації», «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану», «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса»; Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 р №12-21, а також плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Безсумнівною перевагою роботи є використання великого обсягу нормативно-правових актів, загальнотеоретичних наукових праць українських та зарубіжних вчених, розробок фахівців у галузі адміністративного та господарського права, емпіричних матеріалів щодо діяльності нотаріусів. Застосування здобувачкою сучасних методів наукового пізнання, значне методологічне підґрунтя виконаної роботи забезпечують належний ступінь обґрунтованості та достовірності отриманих результатів.

Виконана дисертаційна робота характеризується комплексним

характером, що означає системність підходу до дослідження теоретичних проблем у взаємозв'язку із тенденціями, які відбуваються в практиці правозастосування щодо особливостей притягнення до адміністративної відповідальності нотаріуса та співвідношення останньої з іншими видами відповідальності. Структурно дисертація складається із вступу, трьох розділів, нерозривно пов'язаних між собою, висновків, списку використаних джерел. Структура дисертації повністю відповідає цілям і задачам дослідження, що дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, сформульовані у роботі дисертантом.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в дисертації порушенні питання, які раніше не ставали предметом вивчення та містять положення і висновки, які визначають зміст, особливості, види та процедури притягнення до адміністративної відповідальності нотаріуса та співвідношення останньої з іншими видами відповідальності.

Значна кількість результатів дослідження одержана вперше, серед них особливо необхідно виділити: 1) запропоновано наукове розуміння адміністративно-правової відповідальності як різновиду юридичної (ретроспективної) відповідальності, що характеризується двома площинами: а) об'єктивною (статичною), формально закріпленою у нормативно-правових актах (нормативні підстави адміністративної відповідальності), що має абстрактний не персоніфікований характер та б) суб'єктивною (динамічною), що реалізується через матеріально-правові та процесуальні правовідносини, що виникають з факту вчинення адміністративного правопорушення (проступку) (фактична підстава адміністративної відповідальності) між державою в особі уповноважених суб'єктів та суб'єктом, що вчинив правопорушення, тобто має конкретний персоніфікований характер, при цьому трансформація однієї площини в іншу забезпечується реалізацією державного примусу у санкційному вигляді у формі заходів адміністративної відповідальності шляхом правозастосовної діяльності уповноважених суб'єктів (процесуальна підстава адміністративної відповідальності); 2) обґрунтовано, що правове становище

нотаріуса в системі публічної служби характеризується поєднанням декількох правових статусів, які характеризують та визначають його місце у спектрі публічно-правових зв'язків – родового (професійного) статусу нотаріуса та окремих спеціальних правових статусів, обумовлених наявністю додаткових функцій та повноважень нотаріуса, відмінних від нотаріальних, які слід диференціювати за 1) суб'єктивним критерієм; 2) характером або внутрішнім змістом; 3) доведено, що відповідальність нотаріуса, встановлена на рівні законів України «Про нотаріат», «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», має комбінований адміністративно-дисциплінарний характер, що обумовлює визначення її як специфічного виду юридичної відповідальності – професійної відповідальності нотаріуса за порушення вимог законодавства щодо: 1) правил організації нотаріальної діяльності, порядку вчинення нотаріальних дій, виконання правил нотаріального діловодства, а також професійної етики нотаріуса; 2) порядку державної реєстрації прав.

Серед положень, які дістали подальшого розвитку та удосконалення в результаті дослідження, проведеного Марищук С.А. слід виокремити наступні: 1) теоретико-правове розуміння правових засад та принципів притягнення до відповідальності нотаріуса як цілісної взаємозв'язаної системи координат, що відображає необхідну правову модель функціонування і реалізації інституту юридичної відповідальності нотаріуса, в межах якої правові засади виступають нормативним, а принципи – векторно-ціннісним підґрунтям таких правових відносин; 2) підхід щодо динамічності законодавства та можливості унормування «адміністративної відповідальності нотаріусів» у спеціально для цього узагальненому й упорядкованому вигляді на рівні профільного закону або кодифікованого нормативно-правового акту, але на теперішній час більш перспективним вважаємо застосування підходу офіційної інкорпорації; 3) перелік особливостей провадження у справах про адміністративні правопорушення (проступки) за участю нотаріуса; 4) теоретико-правові

положення щодо визначення та кола суб'єктів провадження у справах про адміністративні правопорушення за участю нотаріуса, що дало змогу визначити їх адміністративно-процесуальну правосуб'єктність; 5) положення щодо удосконалення протидії правопорушенням у сфері діяльності нотаріату; б) окремі напрямки адаптації узагальненого зарубіжного досвіду притягнення нотаріусів до відповідальності на підставі аналізу діяльності інститутів латинського, англо-саксонського та державного нотаріату; 7) наукові положення щодо сучасних тенденцій розвитку адміністративного законодавства в частині притягнення нотаріусів до юридичної відповідальності.

Вивчення дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновок, що автор обґрунтував низку концептуальних положень, які мають вагоме значення для розвитку науки адміністративного права взагалі та притягнення до адміністративної відповідальності нотаріуса, зокрема.

Так, схвальну оцінку заслуговує підхід автора бачення щодо розуміння змісту адміністративно-правової відповідальності як різновиду юридичної (ретроспективної) відповідальності, що характеризується двома площинами: об'єктивною (статичною), формально закріпленою у нормативно-правових актах та суб'єктивною (динамічною), що реалізується через матеріально-правові та процесуальні правовідносини між державою в особі уповноважених суб'єктів та суб'єктом, що вчинив правопорушення (с. 28-31).

Доцільно підтримати висновок здобувачки, що правове становище нотаріуса в системі публічної служби обумовлене поєднанням декількох диференційованих правових статусів, які характеризують та визначають його місце у спектрі публічно-правових зв'язків. Родовий (професійний) статус нотаріуса, визначений Законом України «Про нотаріат» та Правилами професійної етики нотаріусів України, представлений комплексом професійних прав та обов'язків, гарантій діяльності, які є статичними елементами, та юридичною відповідальністю нотаріуса, що виступає у якості динамічного елемента, який має обмежувальний та одночасно забезпечувальний характер по відношенню до прав та обов'язків (с. 43).

Слід відмітити підхід дисертанта, що нотаріуса може бути притягнуто до адміністративно-правової відповідальності в порядку Кодексу України про адміністративні правопорушення у сферах: а) державної реєстрації; б) фінансового моніторингу; в) запобігання корупції; г) ринку капіталу та організованих товарних ринків (с. 60).

Цікавим та корисним, у першу чергу для практики правозастосування, є дослідження принципів притягнення до відповідальності нотаріуса (с. 80). Заслуговує на увагу проведена робота щодо підстав притягнення до адміністративної відповідальності нотаріуса. Охарактеризовано механізм дій та сукупність індивідуальних правових актів, через які реалізується діяльність уповноважених суб'єктів щодо визнання нотаріуса винним у вчиненні адміністративного проступку та накладення на нього відповідного адміністративного стягнення (с. 120).

Проведене дослідження дозволило дисертанту розглянути та детально проаналізувати особливості провадження в справах про адміністративні правопорушення за участю нотаріуса, на основі чого запропоновано відповідні рекомендації. Доведено, що провадження в справах про адміністративні правопорушення за участю нотаріуса реалізується як у судовому, так і позасудовому порядку, що обумовлено варіативністю ролей, які здатен займати нотаріус у таких провадженнях. Так в судовому провадженні нотаріус може виступати у ролі: відповідача, позивача або свідка, а в позасудовому – особи, в діяльності якої виявлено ознаки адміністративного правопорушення. При цьому загальний перелік суб'єктів провадження у справах про адміністративні правопорушення в обох випадках буде різним. Наголошено, що ключовою особливістю, на якій будуються правовідносини у всіх окреслених випадках є правосуб'єктність нотаріуса (с. 148-152).

Слід на високому рівні оцінити здобутки здобувачки щодо з'ясування ступеню наукової розробленості проблеми щодо визначення поняття та характеристики категорії «суб'єкт провадження в справах про адміністративні правопорушення», що дало змогу автору запропонувати визначення даного

поняття. Виокремлено основні ознаки нотаріуса як суб'єкта адміністративного провадження, які систематизовані у дві групи: загальні і особливі. Загальними є ознаки, що визначають належність нотаріуса до суб'єкта делегованих повноважень, а особливими – ті, які притаманні нотаріусу як суб'єкту притягнення до правової відповідальності (с. 160-162).

Звертають на себе увагу результати проведення авторкою узагальнення, що пов'язано з безпосереднім прагнення вітчизняного інституту нотаріату України приєднатися до міжнародної та європейської нотаріальної спільноти (с. 184-186).

Крім цього хотілося б відмітити проведену роботу щодо запропонованих напрямків вдосконалення адміністративного законодавства в частині притягнення нотаріусів до юридичної відповідальності, що є неодмінною умовою належного функціонування публічно-правового інституту, спрямованого на позасудову охорону і захист прав та законних інтересів суб'єктів права. Перспективними напрямками вдосконалення адміністративного законодавства в частині притягнення нотаріусів до юридичної відповідальності визначено: внесення змін до Закону України «Про нотаріат» в частині посилення контролю за дотриманням законодавства нотаріусами органами професійного самоврядування нотаріусів; розробка та прийняття «Положення про порядок притягнення нотаріусів до професійної відповідальності»; приведення термінологічної визначеності обов'язків нотаріуса у законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» до закону України «Про нотаріат» з метою упорядкування адміністративної відповідальності останніх (с. 204).

Виходячи з цього, можна із впевненістю констатувати, що використання одержаних результатів дозволить певною мірою вдосконалити питання притягнення нотаріусів до адміністративної відповідальності.

Положення та висновки, сформульовані в дисертації, безумовно, **мають теоретичну і практичну цінність**, їх може бути використано для поліпшення

правотворчої діяльності щодо процедури притягнення до юридичної відповідальності нотаріусів в умовах сьогодення.

Висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, можуть бути використані для вдосконалення чинного законодавства, особливо тієї його частини, яка регулює процесуальний порядок притягнення нотаріусів до юридичної відповідальності. Обґрунтовані автором положення і рекомендації можуть бути рекомендовані для використання у правозастосовній діяльності, а також в навчальному процесі при викладанні дисциплін «Адміністративне право», «Сучасні проблеми адміністративного права» та «Судові та правоохоронні органи».

Результати дисертаційної роботи викладені у 5 наукових статтях, з яких 4 опубліковано у наукових фахових виданнях України, 1 – у іноземному науковому виданні, а також у тезах 3 доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення проведеного дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до встановлених вимог.

Дискусійні положення. Висока оцінка змісту дисертаційного дослідження не виключає наявність окремих питань, які мають дискусійний характер або потребують додаткового обґрунтування.

1. Так, у підрозділ 1.2 «Правовий статус нотаріуса в системі публічної служби та можливість притягнення останнього до юридичної відповідальності» дисертантом детально дослідженню особливості правового статусу нотаріуса в системі публічної служби у кореляції цих властивостей з можливістю притягнення нотаріуса до юридичної відповідальності. В той же час, нотаріус як незалежний носій публічної посади є незалежним від державної влади, з іншого боку, державна влада виконує по відношенню до нотаріуса певні функції, у тому числі й контрольну. Задля уникнення можливих порушень закону при виконанні нотаріусом своїх обов'язків важливим є збереження та забезпечення державного регулювання нотаріальної діяльності.

2. Так, у підрозділі 1.1 дисертантом констатується, що вітчизняний інститут адміністративно-правової відповідальності на сучасному етапі його розвитку характеризується проблемними питаннями теоретичного характеру, пов'язаними не тільки з різними концептуальними підходами до розуміння юридичної відповідальності як категорії більш загального порядку, що в свою чергу зумовлює різні теоретико-правові підходи до розкриття змісту і поняття власне адміністративно-правової відповідальності, але й дискусійними питаннями, що стосуються інших основоположних категорій даного інституту. Під час публічного захисту доречно почути позицію дисертанта з цього приводу.

3. У підрозділі 3.1 дисертант на підставі аналізу зарубіжного досвіду правового регулювання інституту відповідальності нотаріуса доводить, що латинський тип нотаріату поширений у більшості країн, проте у нашій державі відбувається самостійний розвиток нотаріату із врахуванням національної ментальності та значення нотаріату у юридичній практиці. Під час захисту доречним почути позицію дисертанта з цього приводу.

4. У підрозділі 3.2 «Розвиток адміністративного законодавства в частині притягнення нотаріусів до юридичної відповідальності» проаналізовано зміни законодавства, які були запроваджені з початку повномасштабної російської військової агресії та були спрямовані на врегулювання питань притягнення нотаріусів до адміністративної відповідальності. В той же час, бажано було приділити увагу питанням щодо запровадження адміністративної відповідальності нотаріусів у відповідності до проекту Кодексу України про адміністративні проступки, що у свою чергу сприяло правозастосовчій практиці.

5. Цілком зрозуміло, що дисертаційна робота присвячена дослідженню адміністративно-правової відповідальності нотаріусу та її співвідношення з іншими видами відповідальності. Натомість, враховуючи навіть це, уявляється, що дисертація дещо перевантажена детальним розглядом суто теоретичних питань.

Втім, зазначені зауваження не знижують в цілому високого рівня дисертаційного дослідження, а тому можна дійти такого загального висновку: дисертація на тему «Адміністративно-правова відповідальність нотаріусу та її співвідношення з іншими видами відповідальності» відповідає науковій спеціальності, за якою вона виконана, і являє собою закінчену науково-дослідну роботу, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати в галузі адміністративного права, що в сукупності розв'язують важливу наукову проблему формування теоретичної моделі адміністративно-правової відповідальності нотаріусу та її співвідношення з іншими видами відповідальності, що має істотне значення для адміністративно-правової науки. Основні результати дисертації відображають особистий внесок здобувача в їх досягнення. А отже, дисертаційне дослідження повністю відповідає вимогам п. 9, 11-13 Порядку присудження наукових ступенів, що затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Марищук Світлана Анатоліївна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем досудового розслідування
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Сергій ШАТРАВА